

PROLOOG

Je moet nooit terugkeren naar de plaats waar je gelukkig was. Ik dacht dat ik mijn les had geleerd, maar ik had het heilige gebod veronachtzaamd en liep tegen beter weten in door de zonovergoten, winterse stad naar de oude smederij in Triana. Ik stond voor het ijzeren hek en zag de patio voor het eerst in tien jaar terug. De immense steeneik was gesnoeid en de oude Seat die er jaren had gestaan was verdwenen. De grote plaatstalen schuifdeur in de hoek was ge-roest en leek te ontkennen wat ze verzegeld hield; de schat van een verloren tijdperk. Terwijl ik daar stond kon de lucht als in oude films elk moment gaan golven om het verleden tot leven te wekken. Maar de trillingen bleven uit; de patio bleef leeg en verlaten.

Hier had ik in de loop der jaren vrienden en geliefden mee naar toe genomen, hier waren vriendschappen geboren en ontbonden, zwervhonden hadden er een nieuw thuis gevonden, mijn kind schreef zijn eerste woorden in het zwarte roet op de stenen vloer. Op eindeloze, muzikale nachten werden er liters ziltedroge manzanilla, J&B whisky en kilo's verboden spul genuttigd; het waren fiësta's waar alle zangers uit de wijk en van ver daarbuiten tot hun dode voorvaders en voor hun dierbare moeders hadden gezongen. Op de dag dat de smederij definitief gesloten zou worden, bleef de metalen schuifdeur half open staan: de laatste die wegging bezat geen sleutel en was halsoverkop vertrokken, als een marionet van het lot en

alsof de tijd geen verantwoordelijkheid wilde nemen voor de tragische loop van een geschiedenis.

1 VOORSPEL: AMSTERDAM 1981

Op vrijdagmorgen hakten we de eucalyptusboom om. Na zevenhonderdvijftig bijslagen zakte hij als een verslagen reus door de knieën. Maanden eerder, op een donderdagmiddag in april, had iemand zijn bezorgdheid uitgesproken over de hardnekkige koers die mijn leven aan het nemen was: 'Als jij niet oppast wordt het niets met jou. Jij schopt alles kort en klein.' Hij had gelijk gehad; van huis uit had ik meegekregen hoe ik mijn geest kon leren zich te misdragen.

De verhouding tussen mij en de stad waar ik negen jaar had gewoond was leeggebloed en de vrouw met wie ik samenleefde stond op de rand van de afgrond die waanzin heet. Ik stelde vast dat ik nooit iets was geweest en nooit iets zou worden: ik had geen vak of beroep uitgeoefend, ik verdiende geen geld, en zelden had ik ergens thuisgehoord. Als ik de namen van de doden in overlijdensadvertenties las, was ik afgunstig op de verlossing die hun ten deel gevallen was. Ook keek ik of er ergens wereldkampioenschappen mislukken werden gehouden, want dan ging ik meedoen. Zo ongeveer was ik eraan toe.

Had ik al gezegd dat de vrouw met wie ik samenleefde bezig was van het wankele spoor te raken? Kay deed dingen die ik niet begreep en die mij deprimeerden, waaronder twee weken spoorloos verdwijnen met een andere vrouw. Vijf jaar eerder, tijdens een concert in Carré, hadden zich de eerste symptomen geopenbaard van iets wat

we nooit zouden begrijpen. Op de kristallen klanken van Steve Reichs *Music for Mallet instruments* raakte Kay zonder aanleiding overstuur. Ze begon te beven en haar spasmes werden zo hevig dat we bang waren dat ze een epileptische aanval zou krijgen. Halverwege het concert leidde ik haar de bovenring van het theater uit. Het was het begin van iets wat onherstelbaar zou blijken.

Ik besloot van de ene op de andere dag de provinciestad, die vastliep in lippendienst en lokale overspeligheid, te verlaten. Een kennis van me in de hoofdstad wist een atelier in een oud pakhuis dat vrij kwam. Zeven dagen nadat ik met een handvol bezittingen de oversteek had gemaakt naar het voormalig pakhuis waar buitenlandse kunstenaars in hele en halve ballingschap verbleven, werd ik 's nachts gebeld door dezelfde goede kennis: ik moest niet schrikken, maar Kay had in de woning die ik een week eerder had verlaten een kleine catastrofe aangericht. Ik moest komen, en wel meteen; de situatie was ernstig. Ik kwam en zag hoe Kay met zwarte verf enigmatische teksten op de muren had gekliederd. Zelf zat ze met de glimlach van een boeddha in kleermakerszit op de grond, omringd door flakkerende kaarsen die ze voor mijn zielenheil had ontstoken.

De volgende morgen nam ik haar mee in de trein naar Amsterdam.

Drie dagen doolden we als verloren zielen door de stad. Als ik voorzichtig vroeg of we hulp moesten zoeken, schudde ze geruststellend haar hoofd: dat was niet nodig, zei ze, ze wilde niemand lastigvallen. De vierde dag besloot ik niet meer te luisteren en stapte de eerste hulp van het Wilhelmina Gasthuis binnen. In een kleine kamer vroeg de dienstdoende arts vriendelijk waarmee hij ons van dienst kon zijn. Ik opperde omzichtig dat we gekomen waren omdat Kay pijn leed, hè Kay, en misschien was ze ook in de war, enfin, vertel het zelf maar aan de dokter.

De man keek van mij naar haar en vroeg vriendelijk: 'En, Kay, kun je me zeggen wat er scheelt?'

'Ik heb de laatste twee weken erge last met plassen,' antwoordde ze met dodelijke ernst.

Het was elf uur 's avonds.

Om halftwaalf werd ze na de diagnose van een zware psychose opgenomen op de psychiatrische afdeling in de Eerste Helmersstraat even verderop.

Vrienden en kennissen die haar een tijdje niet hadden gezien, zouden later beweren dat ze haar niet hadden herkend. Zes weken na haar opname werd ze teruggeplaatst naar het ziekenhuis in A., de stad die ik om haar zo wanhopig verlaten had.

In plaats van een nieuw leven te beginnen stelde het schuldgevoel als kaarsvet in mijn ziel en werd ik haar verpleger. Elk weekeinde reisde ik terug naar A.

In een vergeelde kamer, op de rand van een ziekenhuisbed, keek ik in de afgrond van haar medicijnenogen. Soms vond ik haar bij aankomst in een schaapachtige kalmte, dolend door de gangen van de afdeling. Heel langzaam, zonder dat ik het doorhad, was ik zelf bezig af te glijden naar verwarrende diepten.

Binnen de muren van het huis was ik een geheimzinnig talent, daarbuiten een wankele heerser over weinig. Ik had iets gemaakt wat je een film kon noemen, ik had tentoonstellingen gehad, maar ik leefde in de zwarte gaten van het universum rond zinloze plichten en afspraken. Als er in mijn kamer een paar schilderijen stonden, vroeg Gustav, een van mijn drie overgebleven vrienden: 'Wanneer schilder je die in godsnaam, ik zie je nooit schilderen.'

Ik zag mezelf ook nooit schilderen, ik had geen idee.

'Nee, even serieus,' vroeg hij. 'Wanneer doe je dat?'

'Volgens mij ergens tussendoor,' antwoordde ik. Tussendoor, ik deed alles tussendoor. Ik leefde ook tussendoor. Ik zou nog eens ergens tussendoor doodgaan. Binnenkort, snel. Dat was het plan.

Dat dacht ik toen er op de met aluminium platen gepantserde deur van mijn atelier werd geklopt. Het was Maja Stancovic, mijn Kroatische huisgenote en aandoenlijke minnares van vermeende kunstenaars met en zonder naam.

‘Jij spreekt toch Spaans?’ zei ze.

‘Een beetje,’ zei ik. ‘Waarom?’

‘Omdat we een gast hebben. Iemand die ik ken. Kom mee.’

Op de versleten bank in de gemeenschappelijke ruimte zonder daglicht zat een kleine man met zwart, achterovergekamd haar en goed onderhouden bakkebaarden. Hij had een walkman op zijn oren en zat met een treurig gezicht te luisteren naar muziek die alleen blikkerig tot ons kwam. Ik liep achter Maja aan en hij keek naar me op. Ze stelde ons aan elkaar voor en ik stak mijn hand uit.

‘Santiago,’ zei hij.

‘*Mucho gusto*,’ antwoordde ik, en zei mijn naam.

Bij het horen van zijn moedertaal zag ik het licht in zijn ogen terugkeren.

‘Ik ken Santiago uit Zweden, daar komt hij net vandaan,’ zei Maja.

‘Ach zo, wat doet u hier?’ vroeg ik geïnteresseerd.

Hij was op doorreis van Zweden naar Spanje, zei hij. Hij kwam uit Andalusië, en nu was hij gestrand in Amsterdam.

‘Gestrand,’ vroeg ik, ‘hoe bedoelt u, gestrand?’

‘De auto waarmee ik uit Zweden kwam is ermee opgehouden,’ zei hij. En hij herhaalde wat Maja al tegen me had gezegd: toen de Mercedes er voor de Nederlandse grens rokend mee was opgehouden, herinnerde Santiago zich dat Maja af en toe in Amsterdam verbleef. Hij had haar telefoonnummer op een verfromfaaid papiertje in zijn portemonnee zitten en hij had geluk gehad; ze nam op toen hij haar belde. Zodoende was hij hier, hij kende Michael trouwens ook, zei hij, alsof dat een gemeenschappelijke referentie was.

‘Michael, welke Michael?’ vroeg ik.

‘Michael Straub,’ zei hij. De steenrijke Joodse performacekunstenaar, zoon van een welgestelde bankier. Ah, die Michel. Ja, die kende ik wel.

Uit een van de andere ateliers kwam Piotr, Pools kunstschilder, stoned, en op zijn eeuwige leren slippers de gemeenschappelijke ruimte ingeslenterd.

‘Heb je al met Santiago kennismemaakt?’ vroeg ik.

Piotr lachte zijn lethargische glimlach en slofte door naar de keuken waar hij water opzette voor zijn kruidenthee. Piotr zou zes jaar later in Australië zelfmoord plegen.

Santiago Herrero en ik wisselden informatie uit. Hij kwam uit Andalusië, in het zuiden van Spanje. Ik had als kind met mijn ouders een paar halve jaren in de buurt van Tarragona doorgebracht. Het weinige Spaans dat ik sprak had ik op straat geleerd. De muziek waar hij naar luisterde, zei hij, tikkend op de walkman, was flamenco.

‘Als ik u met wat dan ook kan helpen,’ zei ik, ‘dan sta ik tot uw beschikking.’ Om een of andere reden noemde ik hem ‘u’.

Het was winter, maar ook binnen woonde Santiago in zijn zwarte, zware leren jack. Hij bedankte me en ik liep terug naar de beslotenheid van mijn atelier met uitzicht op een blinde muur. Zijn verschijning bleef als een klein litteken op mijn netvlies staan.

Soms klopte hij beleefd op mijn deur en vroeg of hij van mijn telefoon gebruik mocht maken. ‘Ik betaal je ervoor,’ zei hij.

‘Geen probleem,’ antwoordde ik steevast.

Hij belde met ene Bernard, of Benny, en als hij klaar was liet hij een kwartje op mijn bureaublad achter. Benny, of Bernard, woonde in Amsterdam en Santiago kende Benny van vroeger; Benny hielp hem met geld, zoveel begreep ik. In de dagen die volgden hadden we af en toe gesprekken, ik ontdekte dat hij zigeuner was, dat zijn moeder in Madrid woonde en dat hij net als ik niet erg spraakzaam was.

Kay had verlof uit de kliniek en bracht de laatste week van het jaar bij mij door. Oudjaar 1981 vierden we kleumend op de houten ophaalbrug over de Zoutkeetsgracht. In de verte, achter het centraal station, op de Zeedijk, ontstaken de Chinezen hun scharlaken vuurwerk. We stonden daar; Santiago Herrero, Maja, Marina, Uwe, Piotr, Kay en ik. Om twaalf uur kuste iedereen elkaar en iedereen kuste Santiago Herrero. Hij zei niet veel en trok zich terug in zijn leren jack, dat hij had gekocht in Zweden. Zijn zwijgen die avond was het zwijgen van alle dolende zigeuners op aarde.

Zweden was nog steeds een raadsel. Waarom Zweden? Wat deed een Spaanse zigeuner in Zweden? Een paar dagen later vroeg ik hem er voorzichtig naar. Hij had tien jaar in Zweden gewoond, zei hij, en hij was twee keer per jaar teruggegaan naar Madrid om zijn moeder geld te brengen. In Stockholm had hij als smid in animatiestudio's gewerkt, waar hij miniatuurvoorwerpen moest smeden voor mini-atuurgebouwen; deurtjes, raampjes, hekjes. Want dat was zijn vak, zei hij, smid, net als zijn grootvader.

Maar hóé was hij in Zweden terechtgekomen, vroeg ik. Dat was een lang verhaal, zei hij ongeïnteresseerd, of onwillig. Hij zou het nog wel eens vertellen. Maar nu ging hij definitief terug naar Spanje. Een kleurentelevisie, en de Mercedes waarmee hij gekomen was, had hij gekocht om familie en vrienden te laten zien dat hij geen armoede had geleden.

'Die televisie, waar is die?' vroeg ik.

Beneden waar je binnenkwam, zei hij, want Nederlanders waren te vertrouwen. En de Mercedes stond trouwens ergens bij een garage en zou over een week klaar zijn, hoopte hij. Zelf kon hij niet rijden; een niet nader genoemde Braziliaan had van Stockholm tot Amsterdam achter het stuur van de witte Mercedes gezeten. De wagen was er al een keer eerder mee opgehouden, bij Hamburg om precies te zijn, en Santiago had hem voor veel geld moeten laten repareren.

Jaren later zou hij me vertellen dat de Braziliaan na de reparatie bij Munster geweigerd had met het wrak verder te gaan. Santiago had hem vanaf de achterbank met het mes op de keel moeten dwingen door te rijden.

‘Tot Amsterdam hield ik mijn mes op zijn keel,’ zei hij op een toon alsof hij een zielig huisdier had moeten laten inslapen.

Toen ik later die middag de deur uitging, zag ik in de armoedige hal op een lage kast een kolossale, twintig jaar oude kleurentelevisie staan. Het ontroerde me, want ik zag het ding de reis naar Spanje niet overleven. Ik wist toen ook nog niet dat ik drie jaar later met een kleurentelevisie voor Santiago Herrero van Amsterdam naar Sevilla zou rijden.

Uwe kende iemand die de Mercedes kon repareren, maar dat ging even duren want de man was met kerstverlof. Intussen bracht Santiago zijn uren en dagen door op de bank in de gemeenschappelijke ruimte. Hij rookte zijn Chesterfields, en op de walkman speelde muziek die alleen hij hoorde. Soms vroeg ik uit beleefdheid waar hij naar luisterde.

‘Agujetas,’ zei hij. ‘Manuel Agujetas, iemand die ik ken.’

Dan klopte hij bij me aan voor een telefoontje, waarna hij voor uren verdween, dan ging hij de stad in, naar Bernard, of Benny. Soms sliep hij bij ons, dan weer bij Benny. Op woensdagavond maakte hij een *papas con carne* voor ons, zoals zijn moeder hem vroeger maakte: een kilo varkensvlees, anderhalve kilo aardappels, een grote winterpeen, prei, goedkope witte wijn, venkel, knoflook, knolraap, een laurierblad, zeezout en saffraan. Omdat we het laatste niet in huis hadden gebruikte hij koenjit, gele Indiase kleurstof, want de *papas con carne* moet geel zijn: als hij niet geel is eten de zigeuners hem niet, vertelde hij. We stonden erbij en keken bewonderend hoe hij hem bereidde.

Op de versleten banken en stoelen rond de lage tafel waaraan we een uur later zaten te eten, complimenteerden we hem met zijn

kookkunst. Santiago was die avond in goede doen, hij zat op zijn praatstoel en vertelde aanstekelijk over zijn geboortestreek, over rare zigeuners en over flamenco, en wij hingen aan zijn lippen. Hij haalde het cassettebandje uit zijn walkman, dat Maja in de stoffige ghettoblaster op de vloer naast de bank stopte. We luisterden gebio-logeerd en hoorden dat er een beul van een zanger aan het woord was die alle schema's van tijd en ruimte onderuit haalde.

Toen het laatste akkoord van de gitaar in de *siguirya** afbrak, bleef het stil.

'Dat is Agujetas,' zei Santiago terwijl hij mijn kant opkeek, alsof we een geheim deelden. Die avond waren we helemaal met hem in zijn euforie en verdriet, en met de stem van Agujetas waren we ook bij hem thuis, waar dat dan ook was.

Een week nadat Santiago Herrero als een engel zonder hemel op onze gracht was neergedaald, was de kleurentelevisie verdwenen. Ik kwam boven, waar Maja in de gemeenschappelijke keuken met Marina bezig was thee te zetten en hars te koken om hun benen te ontharen, een maandelijks Joegoslavisch onderonsje. Uwe, Duitser van geboorte en kosmopoliet van nature, stond met zijn hand op het aanrecht geleund geamuseerd toe te kijken en zei in zijn aanstekelijke Duits-Nederlands: 'Die Zantiago is 'n bijzondere rakker.'

Verderop zat Santiago op de bank, weggedoken in zijn leren jack, te luisteren naar de muziek op zijn walkman. Maja gebaarde naar me en fluisterde: 'Santiago's television has been stolen.'

'Wat?' zei ik.

'Poor guy, now he's also lost his television,' fluisterde ze alsof het onheil háár getroffen had. Maja liep met de kruidenthee naar haar atelier terwijl ze in het voorbijgaan meewarig naar Santiago glimlachte.

'Waar is je televisie?' vroeg ik aan hem.

* *siguirya*: klaagzang in de flamenco

Hij haalde gelaten zijn schouders op. 'Door iemand meegenomen, denk ik.' Ik moest me er niet druk om maken.

'Ik ga beneden navraag doen,' zei ik.

Maar ik wist dat het geen zin had, dat televisies die je meenam uit Zweden en die je bij de voordeur van een pakhuis in Amsterdam neerzette, nu eenmaal werden gestolen.

Begin februari was zijn Mercedes gerepareerd; na lang zoeken bleek het niet meer geweest te zijn dan een loszittend contact naar de accu. Met hulp van de mysterieuze Benny had hij een Venezolaan gevonden die hem en zijn wagen naar Spanje wilde rijden. Hij was er pas later achtergekomen dat Benny de man betaald had om Santiago te helpen.

Als afscheid maakte hij opnieuw *papas con carne* voor ons. Laat op die avond, terwijl de buitenlanders aan de marihuana zaten, begon Santiago te zingen. Als een atheïstische heilige spreidde hij zijn armen en begon met ongeschoolde stem een klaagzang die vanuit zijn voetzolen naar boven kwam:

Ze hebben mijn ziel eruit gerukt,
mijn ziel is eruit gerukt
Bloedbroeder van mijn lichaam,
mijn ziel is eruit

Toen ik haar zag moest ik huilen van pijn,
mijn moeder, mijn ziel
Helemaal alleen ben ik,
en niemand die me warmte schenkt

Wij luisterden en keken en luisterden, en toen hij zijn lied beëindigd had, bleef het stil. Maja wilde niet dat we zagen dat ze tranen uit haar ogen veegde.

De volgende dag namen we afscheid met omhelzingen. Hij was

ons dankbaar, dat zagen we, dat we hem hadden opgevangen en wij waren dankbaar dat we hem hadden leren kennen. Voor mij krabbelde hij met ballpoint onhandig een adres op een afgescheurd stuk papier; het was van een bar in Rota, Zuid-Spanje.

'Als je me wilt opzoeken zou het een eer zijn, want ik moet jullie gastvrijheid met de mijne terugbetalen. Ik ben je iets schuldig.'

Op de vraag of ik in het lot geloofde, had ik altijd met strijdbare overtuiging 'ja' geantwoord. Ik wist dat het niet waar was, maar ik wilde graag geloven dat een mens geboren werd om de weg van zijn bestemming te volgen, zoals het de onherroepelijke bestemming van een rivier is om ergens in zee uit te komen.

Na maandenlang in de weekeinden heen en weer gereisd te hebben tussen de kliniek waar Kay verbleef, en mijn atelier in de hoofdstad, kwam er een dag dat ik, koud en berekenend als een Himalayabeklimmer die weet dat hij verloren is als hij bij de gestrande achterblijft, Kay alleen zou laten. Ze was mijn muze geweest, de vrouw voor wie ik een moord deed, de vrouw die ik had laten lijden. Kay was specialiste geworden in het uitdokteren van slecht gekozen tijdstippen om slecht gelukte zelfmoordpogingen te ondernemen. Kay, aan wier nachtelijk bed ik zat nadat ze veertig Seresta's had geslikt en het gif zich van binnenuit een weg naar haar rubensdijen en -armen had gevreten. Kay, die twee maanden later vergeefs op de treinrails ging liggen. De trein had vertraging, en na een halfuur op de koude bielzen was het zelfs haar te gortig geworden. Zelfmoord kon je ook nog de volgende dag plegen. Die Kay had ik achter mij gelaten toen ik in november Jacqueline ontmoette.

We hadden van elkaars bestaan vernomen via een wederzijdse vriendin, en ik nog meer van het hare via de kranten. Een jaar eerder, alsof het een onheilstijding betrof, had de vriendin gezegd: 'Jij zult ooit iets met Jacqueline krijgen,' en ik had erom gelachen.

Jacqueline had de publieke en onaantastbare status van klassiek

geschoolde zangeres met de aantrekkingskracht van Maria Callas (die ze erg bewonderde). Ze was klein, prachtig, en veel van het gecompliceerde leven zat in haar hoofd, niet in haar lichaam. Haar Griekse neus had ze geërfd van een Bulgaars-Joodse vader. Haar Duitse moeder had in tehuizen van de Hitlerjugend gewerkt.

En ze redeneerde zoals alleen vrouwen dat kunnen. ‘Wat zie je eigenlijk in mij? Dus je vindt me interessant? Ik ben helemaal niet interessant, dat denk je maar. Je denkt dat je met me kunt vrijen. Maar ik ben een onverbeterlijke lesbienne. Je denkt dat je een relatie met me wilt? Als je denkt dat dat mogelijk is, is het voor eigen risico.’

Ze gehoorzaamde, veel meer dan ik, aan een duistere kracht in haar natuur om het geluk van pasgeboren dingen te moeten vernietigen. Maar nu, in een restaurant achter het Mauritshuis keek ze naar mijn hals, waaraan een gouden kettinkje hing. Op een of andere manier keek ze steeds naar mijn hals.

Drie dagen en vier nachten brachten we door in haar bed op de vloer van haar kleine etage in Scheveningen. Toen ik de eerste morgen tegen twaalf opstond om een liefdesontbijt te halen, belandde ik volgens de wrede wetten van het toeval in de straat met de naam van de zeeheld, waar mijn broer Werther twaalf jaar eerder in een brand was omgekomen. Op de plek waar zijn huis had gestaan, lag als een verwaarloosd litteken een geblakerde ruïne op een braakliggend stuk grond waarvan verder niemand zich de herkomst herinnerde.

*

Een half jaar na onze eerste ontmoeting in Amsterdam had ik het plan opgevat Santiago Herrero in het zuiden van Spanje te gaan opzoeken. Iets trok me naar hem toe, ik wist niet wat, maar ik schreef hem een brief: ‘In december zal ik in Spanje zijn en zou u graag willen bezoeken. Ik zal rond de 27ste in Rota aankomen.’

Engeland had de strijd om de Falklandeilanden gewonnen. Een zoveelste stupide oorlog, ditmaal om een paar onleefbare eilanden in een onmenselijk klimaat die een nationalistische trots moesten vertegenwoordigen. Nationalisme en patriottisme vormen het grootste kwaad in de wereld, met chauvinisme als ogenschijnlijk ongevaarlijke component; er zijn een paar etnische groepen die erover kunnen meepraten.

Op 21 december vloog ik naar Barcelona, de hoofdstad van Catalonië, ingeklemd tussen de gebergten van Malgrat en Garraf. Jacqueline was twee dagen eerder met een bus uit Nederland vertrokken. Nog voor onze eerste liefdesnacht anderhalve maand eerder had ze een reis naar Marokko geboekt. Ze had die maand geen concerten en zou met een reisgezelschap bergvolken gaan bezoeken en iets van hun leefwijze leren, zoiets. Haar avontuur zou door Frankrijk, via Barcelona, naar Zuid-Spanje voeren, en vervolgens met de oversteek naar Tanger in de onherbergzame Atlas van Marokko eindigen. Met telefoontjes smeekte ik haar in Barcelona op me te wachten en noemde de naam van een hotel waar we elkaar dan zouden ontmoeten. De brief aan Santiago stuurde ik naar de bar in Rota waarvan hij maanden eerder het adres op een papiertje had gekrabbeld. Ik nam een taxi naar het oude Hostal Layetana. Toen ik om een kamer vroeg en mijn paspoort aan de dikke bazin overhandigde, haalde ze een briefje van onder de receptie vandaan. Ik herkende het handschrift van Jacqueline: ze had het diezelfde morgen geschreven en in het hotel achtergelaten.

Liefste, ik ben wanhopig. Ik wil hier blijven om op je te wachten. Maar ik heb mezelf een belofte gedaan, en die moet ik houden. De bus vertrekt, en ik weet niet wat ik moet doen. Ik denk dat ik straks instap. Wees niet boos op me, haat me niet. Ik geef om je, ik omhels je en kus je.